

EDUCAȚIE – CUVÂNT - COMUNICARE

GHEORGHE ȘANTA*

REZUMAT. Conceptul de educație este printre puținele, dacă nu singurul, care ar putea sta ca un propriu al esenței umane. Educația este acțiune, dăruire, zel necurmat, grijă de fiecare moment, este un proces în desfășurare și în același timp în esența ei incumbă un transfer de valori de la societate la individ. Procesul în desfășurare, demersul educativ, este un ansamblu, un sistem de acțiuni proiectat, organizat, coordonat, evaluat și optimizat după criterii prioritare calitative.

Educația ca proces de spiritualizare a omului ar fi sărăcită dacă nu s-ar avea în vedere integritatea persoanei și legătura dintre materie și spirit.

Cuvântul își are vocația sa fundamentală de a lucra la conturarea și modelarea personalității elevilor. Menirea fundamentală a cuvântului divin și a celui uman este de a citori persoana umană întru frumusețe spirituală, în bine, adevăr, dreptate. Cuvântul are puterea renașterii spirituale, a vieții integrale, fiind instrument forte pentru educație.

Trebuie să se conștientizeze faptul că un aspect important în realizarea optimă a activităților educative îl reprezintă ethosul comunicativ.

Cuvinte-cheie: educație, societate, cuvânt, comunicare, didactic

Evoluția societății omenesti s-a realizat prin „învățare”, care este una dintre particularitățile definitorii ale speciei umane, fiind o acumulare continuă a experienței sociale, materializate în fapte de civilizație și cultură, prin procesul transmiterii cunoștințelor și deprinderilor de la o generație la alta. Problematika procesului de dobândire a cunoașterii și de capitalizare, comunicare și dezvoltare a acesteia a fost prezentă în forme specifice pe tot parcursul evoluției istorice a omului. De la cele mai străvechi civilizații, la gânditorii antichității, de la Renaștere până la epoca modernă, problematica învățăturii și educației a ocupat un loc central.

* Lect. Univ. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, Universitatea „Babeș-Bolyai”,
santa.gheorghe@yahoo.com

Studiind străvechile texte ale Indiei sau cele gnomice din literatura egipteană, până la epoca homerică sau legendele popoarelor din Africa, Asia, America Latină, toate marile momente de sinteză ale culturii popoarelor au atribuit valori deosebite luptei omului pentru cunoaștere.

În decursul secolelor, educația a cunoscut diferite conceptualizări, a fost promovată de diferite instituții, toate însă având ca scop mai mult sau mai puțin declarat, împărtășirea tinerei generații, a experienței de care beneficiază generațiile în vârstă.

Privită sub acest aspect, „educația este o funcție eminentamente socială, pentru că ea socializează, adică transformă un individ biologic asocial într-un membru al unei colectivități, asigurând interiorizarea comportamentelor fixate în calitate de comportamente normale.”¹

Operele marilor filosofi și pedagogi, începând cu *Dialogurile* lui Platon, Codul lui Hamurappi, Învățăturile lui Confucius sau scrierile pedagogice ale lui Comenius, Pestalozzi, Rousseau sau J. J. Loke au răspuns marilor probleme și întrebări ale timpului privind sistemul educațional. În special o evoluție semnificativă a pedagogiei, a științei educației s-a realizat în Evul Mediu și modern când filosofii au luptat împotriva scolasticii și a teoriilor „educației relevante”, aducând argumente pentru înțelegerea procesului real al învățaturii, pornind de la realitate. O contribuție esențială în evoluția sistemelor educaționale au avut-o J. J. Rousseau, Pestalozzi, Herbert, Hegel, ș. a.²

Perioada Evului Mediu dezvoltat a înregistrat progrese fără precedent în toate sferile vieții economice, politice și culturale. Această epocă de avânt cultural reprezintă tocmai momentul de gestație a unui nou sistem educațional. Cadrele tradiționale ale învățământului erau prea strâmte pentru a cuprinde noile științe, dar un învățământ de nivel superior se dezvoltă abia după ce se va beneficia de efectele unei „revoluții intelectuale”.³

Datorită faptului că societățile se află într-o continuă dinamică, sistemele educaționale, la rândul lor, nu sunt definitive, calitățile unui sistem educațional sunt reflectate în capacitatea lui de a se adapta continuu și flexibil la dinamica socială, la cerințele societății. Societatea creează în om, noul – „această virtute creatoare fiind un privilegiu special al educației omenești.”⁴

¹ Elisabeta Stănculescu, *Teorii sociologice ale educației*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 205.

² E. Stănculescu, *Sociologia educației și învățământului*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997, p. 12-20.

³ Ovidiu Drâmba, *Istoria Culturii și civilizației*, vol. III, Editura Științifică, București, 1990, p. 118.

⁴ Emile Durkheim, *Educație și sociologie*, trad. de Iorgu Stoian, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, p. 69.

Sensul curent care se atribuie cuvântului „educație” ne conduce la identificarea unei acțiuni anume de formare, dezvoltare, influențare a personalității unei ființe umane în efectele ei. Pe parcursul evoluției istorice a omenirii, conceptul de educație a fost perceput diferit în funcție de timp și de intenția dorită. Preocupările generale și particulare de a descifra esența educației, conceperea, realizarea, evaluarea și perfecționarea ei, au făcut posibile numeroase variante, ceea ce evidențiază faptul că este una dintre cele mai complexe și dificile acțiuni umane.

Problematika educației, ca domeniu de studiu identificat, distinct precizat, s-a amplificat continuu, de la empiric la științific, ajungându-se astăzi să existe dezbateri vii pe această temă, ceea ce confirmă complexitatea ei.

Etimologia termenului „educație” sugerează două orientări clare ale demersului nostru:

1. De la latinescul *educō, educere* care desemnează acțiunea de „a scoate din”, „a ridica”, „a înălța” ajungându-se la a concepe educația ca modificare, transformare, trecere de la o anumită stare la o altă stare, nou formată, imprimarea unei direcții de acțiune, dinspre interior, omul fiind de natură bio-psihică;

2. De la latinescul *educō, educare*, care orientează acțiunea de „a crește”, „a îngriji”, „hrăni” (plante, ființe), înțelegându-se educația ca activitate de creare a condițiilor necesare creșterii fizice, dar și îngrijirii și hrănirii spirituale sub aspect calitativ.

În sensul acestor direcții ale educației, precizăm câteva concepții și definiții care s-au conturat de-a lungul timpului:

a) Sfântul Ioan Gură de Aur: a educa înseamnă a-l crește pe copil moral și în evlavie, a-i modela inteligența, a forma un atlet pentru Hristos. Educația este asemenea unei arte, însă artă mai mare decât educația nu există, pentru că dacă toate artele aduc un folos pentru lumea de aici, arta educației se săvârșește în vederea accederii la lumea viitoare.

Din ideile prezentate de Sf. Ioan Gură de Aur în definiția sa, vedem că se referă la obiective clare de formare, de modelare a ființei, urmărind finalitatea în lumea viitoare.⁵

b) Immanuel Kant: educația este activitatea de disciplinare, cultivare, civilizare și moralizare a omului, iar scopul educației este de a dezvolta în om toată perfecțiunea de care acesta este susceptibil.⁶

⁵ Cf. Dumitru Călugăr, *Educație și învățământ*, Sibiu, 1946, p. 26.

⁶ Ioan Gh. Stanciu, *O istorie a pedagogiei universale și românești până la 1900*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 26.

Principiul călăuzitor al lui Kant în educație este moralitatea; cunoscând copiii legea morală Îl vor înțelege pe Dumnezeu, descoperind prin educație potențialul ființial care devine prin formare personalitate. Kant investighează trei dimensiuni ale personalității: dimensiunea cognitivă (în „Critica rațiunii pure”), dimensiunea morală (în „Critica rațiunii practice”) și dimensiunea estetică (în „Critica puterii de judecare”). De altfel, există o legătură indisolubilă între metafizica lui Kant (în special doctrina morală) și concepția sa asupra educației⁷. Există însă în perioada modernă preocupări exclusive în domeniul educației, spirite care se identifică cu destinul și practica educației, care contribuie la conturarea articulațiilor teoretice ale disciplinei.

c) J. A. Comenius, în cele trei părți (cultura, moralitatea și religiozitatea) constituie întreaga ființă a omului, iar educația se adresează omului deopotrivă prin fiecare dintre ele în integritatea lor. Educabilitatea, ca acțiune dirijată a societății, este posibilă și necesară pentru ființa umană, deoarece este evident că orice om de la naștere este capabil să dobândească cunoștința lucrurilor⁸ sau același.

J. A. Comenius: Educația este aceea care dezvăluie și conturează în viața omului perfecțiunea imaginii Chipului lui Dumnezeu.⁹

Se poate constata din gândirea lui Comenius despre educație, o reflecție spre interior, unde se pătrunde într-un vast orizont valoric care, pus în lucrare cu ajutorul educației, se atinge idealul prin îmbunătățirea omului, desăvârșirea sa și a societății.

Romantismul german are în privința considerațiilor asupra educației unele accente care-i pun în valoare individualitatea.

d) Goethe militează pentru o „educație armonică”, prezentată ca o acțiune pe multiple planuri în care, pe lângă educația intelectului, a gustului pentru frumos, pe lângă educația în spiritul valorilor morale ale comunității, trebuie să se aibă în vedere și dezvoltarea fizică, ființa fiind ființă frumoasă, pură și morală profund, dar lipsită de forța fizică, care-l formează pe erou, cade învinsă sub povara pe care nici nu o poate suporta și nici înlătura; toate datorile sunt sfinte pentru ea, dar aceasta e prea grea.¹⁰

⁷ G. G. Antonescu, *Filosofia și pedagogia lui Kant*, în *Istoria pedagogiei*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Cultura Românească, S. A. R., București, 1939, pp.249-268.

⁸ J. Amos Comenius, *Didactica Magna*, trad. de Iosif Antohi, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 26.

⁹ J. A. Comenius, *Didactica Magna*, p. 69.

¹⁰ G. G. Antonescu, V. P. Nicolau, *Antologie pedagogică*, vol. I, Editura Cultura Românească, S. A. R., București, f. a., p. 65.

Fie că are în vedere personalitatea în ansamblul său, fie că sunt accentuate anumite laturi ale sale, întotdeauna definirea conceptului de educație s-a situat în continuitatea relației de influențare. S-a putut remarca faptul că scopul educației este de a dezvolta armonios facultățile copilului și aptitudinile sale. Se poate însă afirma că nu de puține ori, facultățile și aptitudinile dezvoltate prin educație sunt puse în slujba unor interese meschine, indezirabile pentru societate. Soluția pare a fi găsită la vechii greci, apoi în creștinism, iar domeniul în care se manifestă este cel al moralității. Se consideră pe bună dreptate că educația este ansamblul măsurilor luate de o generație pentru formarea generației următoare în spiritul virtuții.¹¹

e) Herbart: definește educația ca pe o acțiune de formare a persoanei pentru ea însăși, dezvoltându-i-se o multitudine de interese.

Se poate desprinde din această definiție o latură deosebită a educației, și anume autoeducația și în același timp obiectivele conturate clar, care aduc cu sine o serie de motivații. Concepția clasică în această direcție aparține lui Emile Durkheim, care a considerat că scopul educației este formarea „ființei sociale”, a persoanei care exprimă nu personalitatea noastră, ci cerințele grupurilor din care facem parte: credințe religioase, practici morale, tradiții naționale, opinii colective.¹²

În spațiul pedagogiei românești, G. G. Antonescu, vorbind despre influențele intenționate ale educației, arată că aceasta beneficiază de multe dintre virtuțile formative, având un scop precis, în afara căruia educația își pierde sensul.¹³

Problema educației, în ansamblul și în amănunțele ei se situează în planul actualității. Astfel, ea era tot atât de nouă pentru omenirea din antichitatea păgână ca și pentru cei din epoca primară a creștinismului, iar în Evul Mediu s-a învrednicit de aceeași atenție cum se vedește a fi în contemporaneitate. Faptul acesta are temeiul lui de explicație: generațiile tuturor timpurilor au căutat să dureze un drum cât mai bun și o ținută spirituală cât mai ideală pe seama urmașilor. Pe aceasta se întemeiază credința oamenilor în puterea educației. Educația a fost mereu privită ca o putere pusă în slujba realizării scopurilor precise. Educația, putem spune, nu este atotputernică, dar prin ea și în ea se pot obține adevărate comori.

O analiză mai atentă ne-ar arăta un fapt tulburător: conceptul de educație este printre puținele, dacă nu singurul, care ar putea sta ca un propriu al esenței umane.

¹¹ Edouard Roehrich, *Philosophie de l'éducation, Essai de pédagogie générale*, Felix Alcan, Paris, 1910, p. 23.

¹² E. Durkheim, *Educație și sociologie*, p. 69.

¹³ G. G. Antonescu, *Pedagogie generală*, ediția a V-a, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1946.

Educația este acțiune, dăruire, zel necurmat, grijă de fiecare moment, este un proces în desfășurare și în același timp în esența ei incumbă un transfer de valori de la societate la individ.¹⁴

Așadar, educația este o activitate socio-umană fundamentală pentru și prin socializare, într-o unitate funcțională - personalitatea umană. Procesul în desfășurare, demersul educativ, este un ansamblu, un sistem de acțiuni proiectat, organizat, coordonat, evaluat și optimizat după criterii prioritar calitative. Educația ca fenomen social, original și fundamental de transmitere a experienței de viață a generațiilor adulte, a culturii către generațiile tinere în vederea pregătirii lor pentru integrarea în viața socială, acțiune unică și unitară, cuprinzând un ansamblu de influențe, măsuri, tehnici stabilite științific și aplicate sistematic, care urmăresc formarea personalității umane în integritatea ei, în conformitate cu un model ideal, istoric și social determinat.¹⁵

Realizăm, prin educație ca proces de formare-dezvoltare, adesea contradictoriu, personalitatea umană; dar acest proces se bazează pe transformări, schimbări, modificări, completări, corectări, modelări, influențări, perfecționări ale acesteia pe dimensiuni, ca unitate psihosomatică de-a lungul existenței sale.

Educația are mai multe componente și se realizează la niveluri și zone diferite, în funcție de obiectivele particulare vizate: educația politică, morală, estetică, profesională, intelectuală, a voinței, a aptitudinilor, a sentimentelor, autoeducației etc.¹⁶

Definită ca transmitere integrațională a culturii (cunoașterii), educația reprezintă unul din momentele procesului de instituționalizare, activitate de disciplinare, cultivare, civilizare, moralizare a omului, iar scopul în sine este de a dezvolta în om toată perfecțiunea de care este susceptibil.¹⁷

Privită ca relație educator - educat, într-o situație dată, ea poate fi analizată ca proces de schimbare, întrucât duce la sedimentarea, acumularea, obiectivarea în limbaj și nominalizarea unor comportamente.¹⁸

Există însă în pedagogia contemporană un curent de opinie care se ocupă de cultivarea interiorității, care atestă încă o dată importanța și necesitatea unei paideutici centrate pe dimensiunea spirituală a ființei. Educația ca proces de spiritualizare a omului ar fi sărăcită dacă nu s-ar avea în vedere integrabilitatea persoanei și legătura dintre materie și spirit. De aici și modalitățile de abordare a educației: ca activitate concepută și interpretată științific, dar și ca tehnologie și artă în realizarea ei practică. Studiile relevă un număr variat de caracteristici, după concepțiile abordate și modurile de interpretare.

¹⁴ Ioan Nicola, *Tratat de pedagogie școlară*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 16.

¹⁵ *Mic dicționar enciclopedic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 585.

¹⁶ *Mic dicționar enciclopedic*, p. 583.

¹⁷ Immanuel Kant, *Tratat de pedagogie. Religia în limitele rațiunii*, Editura Agora, Iași, 1992, p. 189.

¹⁸ E. Stănculescu, *Teorii sociologice ale educației*, p. 205.

Educația răspunde unor cerințe obiective ale societății, asigură legătura dintre generații, între experiență și progres, conservă societatea, dar o și propulsează, realizând un proces progresiv de socializare.

Putem să ne dăm seama că educația apare ca o activitate esențială, un proces, un rezultat, un fenomen social, fiind realizată prin contribuția variată a factorilor (formali, nonformali, informali) pentru a pregăti trecerea de la trecutul la viitorul dezvoltării societății.

Educația nu reprezintă un scop în sine, ci servește atingerii anumitor finalități. Conceptul integral de educație se referă la un fenomen complex care prezintă două dimensiuni inseparabile a) instrucția – referitoare la aspectul informativ și b) educația în sensul strict al termenului – referitoare la aspectul formativ¹⁹.

Educația reprezintă un sistem de acțiuni și influențe deliberate sau nedeliberate, explicite sau implicite, care contribuie la formarea, modelarea dezvoltarea și transformarea personalității indivizilor, indiferent de vârstă în vederea atingerii unor finalități, stabilite în conformitatea cu cererile actuale și de perspectivă ale societății²⁰.

Privită sub aceste aspecte, „educația” este și trebuie să fie prioritară în societate în general, iar în special, educația religioasă, considerăm că este absolut necesar să se raporteze la Dumnezeu. În sensul acesta, „Părintele pedagogiei moderne”, J. A. Comenius (1592-1670), prin lucrarea sa *Didactica magna* publicată în anul 1632 în limba cehă și în 1657 înb limba latină se exprima: „...învățătorii să învețe mai mult pe elevi, în școli să existe mai puțină dezordine dezgust și muncă irosită, dar mai multă libertate, plăcere și progres temeinic în comunitatea creștină să fie mai puțină beznă, confuzie și dezbinare – dar mai multă lumină, ordine, pace și liniște”²¹.

Educația fiind o activitate care vizează întregul, armonia ea nu se rezună doar la dezvoltarea funcțiilor sufletești, ci promovează în mod fericit și latura fizică a omului, intenționând un mod de trăire superior. Indiferent de sensul acordat conceptului de educație putem constata faptul că acțiunea instituționalizată, precum și cea din familie sau Biserică urmăresc informarea, formarea și modelarea naturii umane.

Ființa umană a fost creată de Dumnezeu ca o existență comunitară, o făptură care se poate împlini numai prin și în comuniune cu alții, adevăr care este exprimat și în referatul genezic când Dumnezeu spune: "Nu este bine să fie omul

¹⁹ Miron Ionescu, *Instrucție și educație. Paradigme educaționale moderne*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011, p. 46.

²⁰ Miron Ionescu, *Instrucție și educație*, p. 46.

²¹ J. A. Comenius, *Didactica Magna*, p. 6.

singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el". (Fac 2,18). Cuvântul este principalul mijloc prin care oamenii comunică, ceea ce doresc este instrumentul de confesiune și de receptare a semenilor. Ființa umană își află autenticitatea și plinătatea sa numai în comuniune²².

Cuvântul își împlinește sensul lui înalt numai atunci când slujește adevăratei realități, când are o putere ziditoare. Cuvântul își are vocația sa fundamentală de a lucra la conturarea și modelarea personalității elevilor. Menirea fundamentală a cuvântului divin și a celui uman este de a ctitori persoana umană întru frumusețe spirituală, în bine, adevăr, dreptate. Funcția normală a cuvântului în educație este expresia voinței binelui, adică a tot ceea ce este demn, nobil și superior.

Cuvântul zidește atunci când izvorăște din conștiința răspunderii față de semeni, elevi, atunci când omul înțelege cuvântul ca o realitate dialogală. Cuvântul în calitatea lui de izvor al vieții poate să curățească, să sfințească, să odihnească: „Acum voi sunteți curați, pentru cuvântul pe care vi l-am spus” (Ioan 15,3).

Cuvântul are puterea renașterii spirituale, a vieții integrale, fiind instrument forte pentru educație. Sf. Grigorie Sinaitul scriind despre cuvântul ce se împărtășește prin învățatură îl clasifică în patru grupe: „cuvântul din învățatură, cel din citire, cel din faptă și cuvântul din har”²³. Deplinătatea și puterea cuvântului omenesc viu din legătura relațională a noastră cu cuvântul veșnic al lui Dumnezeu „cuvântul lui Dumnezeu e viu și lucrător” (Evr 4,12). Funcția normală a cuvântului este zidirea sufletească având în sine o putere vie. Icosul din Joia Patimilor certifică sensul acesta: „Dă-mi cuvânt, Cuvinte, nu mă trece tăcând, Cel ce m-ai păzit curat că Tu ești Fiul lui Dumnezeu”. Pentru aceasta folosirea cuvântului în educația formatoare impune o responsabilitate soteriologică: „Vai, pentru fiecare cuvânt fără acoperire în aur, pentru fiecare cuvânt în a cărui miez am intrat să-i tulbur focul mistuitor, da-voi socoteală”²⁴.

Sfinții Părinți nu-și risipeau cuvintele în zadar fiindcă cuvântul trebuie semănat pentru a aduce rod. Lucrarea în templul cuvintelor este o liturghisire a preoției generale, o slujire sacerdotală a omului ca preot al creației.

Cuvântul trebuie să miște sufletul și să întărească mintea. Așadar se va pune în valoare instrumentul verbal, explicativ, logic, care poate funcționa ca o cale suplimentară de resuscitare a credinței atrofiate, de trezire a potențelor spirituale adormite.

²² N. Wal, *Realitate și limbaj*, București, 1968, p. 51.

²³ Sf. Grigorie Sinaitul, *Filocalia VII*, trad. de pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977, p. 123.

²⁴ Pr. N. Modoiu, *Cuvântul în Îndrumătorul misionar și bisericesc al Arhiepiscopiei Sibiului*, Sibiu, 1987, p. 87.

Cuvântul care caută se educe este un cuvânt „ziditor”, în sensul că, prin însăși misiunea sa poate edifica, îmbolnăvi sau distruge. Important nu este numai conținutul care se transmite ci și forma de înfățișare a acestuia. Un discurs fad și mort, lipsit de frumusețe și consistență va forma un public de aceeași factură. Profesorul, educatorul, trebuie, întâi de toate, să știe să vorbească, să străpâneasă limbajul, să mieze pe un optim de adresabilitate. Nu-i totul să arunci o grămadă de cuvinte, să dai citate, să gesticulezi, să țiți, ci e nevoie să-ți rostuești un cuvânt echilibrat, limpede, articulat și la obiect, fără artificii retorice obositoare. Se impune să pledăm pentru o nouă stilistică și o nouă retorică a discursului teologic articulat la școală, la biserică, în comunitate.

Trebuie să se conștientizeze faptul că un aspect important în realizarea optimă a activităților educative îl reprezintă ethosul comunicativ, respectiv dimensiunea relațională susținută de limbajul explicit și implicit, folosit de protagoniști²⁵.

Comunicarea didactică în general, reprezintă un transfer complex multicanal al informațiilor între două entități ce-și asumă simultan sau succesiv rolurile de emițător și receptor, semnificând conținuturi dezirabile în contextul procesului instructiv educativ.

Comunicarea presupune o personalitate circulară care se înscrie într-o anumită temporalitate de care ține cont și care, la rândul ei, o modelează. Departe de a fi un fenomen liniar, omogen, mecanic, se prezintă ca un proces dinamic, în cursul căruia, unele strategii se înlocuiesc cu altele, conducând pe interlocutori la „deplasarea” unuia spre celălalt.

Dacă în forma normală, cuvântul folosit în comunicare trebuie să fie purtător de energii creatoare, adeseori în vorbele umane există slăbiciune sau influență negativă, ele sunt lipsite de gânduri bune, ele sunt goale de duh. Prin folosirea cuvântului netrebnic, el produce durere și suferință, devine un instrument al păcatului, care dărnă și îngroapă. O astfel de situație a fost generată de ruptura ce s-a produs și se perpetuează între creație și Dumnezeu, s-a ajuns la un anti-limbaj.

Această mutație s-a produs prin înșelăciunea diavolului care a folosit cel dintâi în mod negativ cuvântul – minciuna, către Adam și Eva "Nu, nu veți muri!" (Fac 3,4). Această cădere din comuniunea cu Dumnezeu a însemnat o cădere din raționalitatea adevărată, acesteia urmându-i o cădere din execuțiunile cuvântării drepte, iubitoare, ziditoare, trăită și afirmată „în har și adevăr”.

De atunci creația vorbește două limbi contrare până într-atâta încât se uită limba cea adevărată, astfel există și persistă o profundă confuzie.

²⁵ Constantin Cucos, *Educația religioasă. Repere teoretice și metodice*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 284.

Trebuie să se redea cuvintelor autenticitatea lor. Cuvântul, atât în educație, ca funcție didactică, cât și în societate, ca mesaj, trebuie să redobândească vocația și menirea sa de mijloc de comuniune, prin comunicare: „trebuie luat în serios cuvântul și trecut de la nivelul de informație, la nivelul de împărtășanie, de trăire. Acesta este nivelul duhovnicesc al cuvântului”²⁶.

²⁶ Pr. Rafael Noica, *Despre cuvânt*, Essex, Anglia apud Pr. Constantin Coman, *Ortodoxia sub presiunea istoriei*, Editura Bizantină, București, 1995, p. 163.